

O clero parroquial de San Xurxo de Codeseda (1620-2020)

Luís Manuel Ferro Pego
leonvenera@hotmail.es

Damián Porto Rico
damianportonaturgalicia@gmail.com

Resumo. Versa esta pescuda sobre os cregos da freguesía de San Xurxo de Codeseda: tanto dos que se ordearon unicamente de prima tonsura como dos capelanistas, patrimonistas e presbíteros que chegaron a vicarios, párrocos ou ecónomos. Comenza esta síntese cando na devandita freguesía principian a elaborarse os libros e rexistros sacramentais que o concilio de Trento estableceu. Os datos que aquí figuran teñen a súa orixe nos arquivos parroquiais, diocesanos, catedralicios, colexiais e tamén en aportacións persoais de cregos e fregueses.

Abstract. This research is about the priests of San Xurxo de Codeseda parish, both the tonsured and the chaplains; patrons and presbyters who became vicars, parish or acting priests. This paper starts when the sacramental books and registers, established by the Council of Trent, began to be written in this parish. The information below comes from different religious files (from parish churches, dioceses, cathedrals and other associations) and also personal contributions of priests and parishioners.

A historia da clerecía das terras de Codeseda remóntase á Idade Media, antes incluso da fundación da diocese de Santiago, cando Sisnando bispo de Iria menciona á parroquia como tributaria do mosteiro de San Sebastián do Pico Sacro a comezos do século X. Sendo pouco despois o cenobio feminino bieito, citado en bulas de Anastasio IV (ano 1154) e Alexandre III (ano 1178), o xermolo da actual igrexa,¹ figurando desde as súas orixes nas mandas testamentarias dos nobres do país (caso da filla de Fernán Pérez de Traba, dona Orraca Fernández, no 1199). Mais ímonos centrar nas seguintes páxinas no clero parroquial e secular dunha época posterior, estreitamente vencellado á freguesía e ás súas xentes: aos veciños, como eles mesmos o eran.

A maior particularidade da parroquia de Codeseda, que a singulariza entre outras do ámbito estradense, describíanola en 1607 o cardeal del Hoyo:

1 Vid. Pérez Rodríguez, F. "San Jorge de Codeseda: un monasterio femenino bajomedieval". En *Studia Monastica* nº 33, fasc. 1, 1991. Tamén Sá Bravo, H. de. *El Monacato en Galicia*. Vol. I. A Coruña, 1972.

Esta igrexa de San George es anexa al Cabildo de Santiago y fué monasterio de monjas, según la fama de llamarse monasterio. Tiene ochenta feligreses. Los frutos andan arrendados en seiscientos y veinte ducados y el tenenciero tiene la jurisdicción temporal desta felegresía y de la de San Lorenzo de Sabucedo y San Juan de Leripio, que aunque es del dicho Cabildo de Santiago anda con esta tenencia. Sirve en esta iglesia un capellán con cinquenta ducados de salario que le dá por congrua el dicho Cabildo. La fábrica tiene de renta dies y siete ferrados de pan. Hay en esta iglesia una dotación de una misa de Nuestra Señora cada sábado: consta, demás de lo de arriba dicho, haber sido esta iglesia monasterio de monjas por unas letras que están escritas en dos piedras, junto a la puerta colateral de la Epistola, que dicen así:

“ABBADESSA MA RIANA. FERN. NOTA. BOCABAR. MUNIO.
EST. QUE. LAPIS. ISTE. MICHI. INREQUIE. DEUM. COLIE DAT.
FERNAM. ERA M.CC.II.ZQD: VII : kls: IVNII:”»²

Non queda hoxe nada deste rastro epigráfico, do que pouco máis se interpreta con claridade que a data e a existencia da abadesa Mariana Fernández. Deberon ser substraídas do seu emprazamento orixinal no século XVIII; poida que cando o mestre de obras Luís Xil, en 1744, fixo arranxos no templo coa aquiescencia do cabido de Compostela e o visto bo do arquitecto Fernando de Casas Novoa. Mais do que foi o desaparecido mosteiro dan idea restos como a ousia semidecagonal da igrexa –de carácter singular mesmo a ollos profanos na materia–, xunto aos capiteis vexetais e aos canzorros de proa e cabeza de boi ou as arquivoltas das xanelas, similares ás de Aciveiro.

O permiso do cabido da catedral de Santiago para remodelar o templo debíase a que a parroquia estaba inserida no sistema de tenzas co que o cabido administraba as súas propiedades: velaí a da Veiga ou a de Veá e Rosallo, que comprendían outras freguesías pertencentes hoxe ao concello da Estrada³. Consistían en bens raíces (ás veces faltos de coherencia territorial) e rendas, destinados ao pago de determinadas cargas –como aniversarios– e xestionados por cóngos (na catedral consérvanse os Tombo de Tenzas, auténticos inventarios de bens e ingresos xenerados por cada unha destas unidades).⁴

2 Hoyo, Jerónimo del. *Memorias del Arzobispado de Santiago*. Santiago de Compostela, 1971. (Edición preparada por Ángel Rodríguez González e Benito Varela Jácome. Transcripción do manuscrito orixinal do ano 1607, que se garda no Arquivo da Mitra Compostelana; A. H. D. S. Fondo Xeral 496). Fol. 458 rº.

3 A. C. C. Tombo 3º de Tenzas.

4 A. C. C. Tombo C. Lib. I, fol. 67 e ss.

Antiga casa da tenencia, restos do hórreo de 10 claros e igrexa.

Aínda no século XVIII se facía notar nos libros do arquivo parroquial que

para más fácil intelixencia es de advertir, que el Illmo. Cavildo de Santiago tiene en esta feligresía Casa de thenencia, que en otro tiempo fue monasterio de monjas, a quienes pertenecían todos los diezmos, tierras de el Yglesario, y rentas así de dicha feligresía, como del Coto; y otras de fuera de el; en cuios derechos subcedió el dicho Illmo. Cavildo”. Os dezmos estima o reitor que valían anualmente 7700 reais. “El Yglesario, y Casas de el un mill y cien reales, y las rentas, que se cobran de los basallos de el Coto, como de otros de fuera de el, valen ocho mill, y ochocientos reales [...]. Y todo es dies y siete mill y seiscientos reales vellón. Yo el Vicario, como tal Vicario tengo en cada un año quinientos, y cinquenta reales de vellón en dinero efectivo, que el Illmo. Cavildo de Santiago es servido darme, y tiene señalado de congrua [...] desde la agregación de estos diezmos a su mesa capitular. Más percivo todo el ingreso de pie de altar, el qual si se reputa ser renta es el siguiente. Las oblatas de las quatro festividades de el año me redituan, y balen en cada año seiscientos, y sesenta reales vellón. Y todos los demas derechos de bautismo, casamientos, y entierros maiores, y menores, ofrendas, y todo lo demas me vale, y reditua cada año un mill y ochocientos reales todo vellón. Y el todo es tres mill, y diez reales del mismo vellón. Celebro las misas del pueblo, y no tengo casa, ni otra cosa.⁵

5 A. H. D. S. Fondo Xeral 1177.

Inscripción fundacional da capela de Santo Antón de Monteagudo.

Do pulo desta institución eclesiástica é sintomático o traslado que en 1589 se fixo á Tenza de Codeseda –e ás torres de Camba e Rodeiro– dos documentos e obxectos preciosos da catedral de Compostela con motivo da presenza na costa galega do pirata inglés Francisco Drake. É por estas mesmas datas cando iniciaremos a historia do clero parroquial, polos motivos que pasamos a expoñer.

Clérigos: conceptos previos

A relación sistemática de persoas que recibiron ordes sacras da Igrexa Católica Occidental unicamente se pode rastrexar con certeza e continuidade desde a implantación na diocese de Compostela dos postulados do concilio de Trento (1545-1563), levada a efecto mediante os sínodos que comenzaron en Santiago en tempos do arcebispo Francisco Blanco (1574-1581). É desde poucos anos despois cando se conservan os expedientes dos diversos aspirantes a ordes sagradas na Curia. A efectos históricos e de clarexar o asunto en aras da mellor comprensión das seguintes páxinas, podemos resumir afirmando que estas ordes divídense en menores e maiores, enumerándose desde cando menos o século III en sete: catro inferiores ou menores (ostiariado, leitorado, exorcistado e acolitado) e tres maiores ou superiores (subdiaconado, diaconado e presbiterado).

Debido ao lóxico devir dunha institución de tan longa existencia como a Igrexa Católica, as formas de conseguir acceder á ordeación sufriron variacións considerables cando menos até o mencionado concilio de Trento: nas constitucións promulgadas polo arcebispo Bernaldo II no ano 1229⁶ establecíase como función propia dos arcediagos a designación, en tódolos arceprestados dos seus arcediagos, de persoas axeitadas e idóneas que foran as que educaran aos cregos hábiles para o estudo que houbo en cada unha das demarcacións. Tamén debían informar ao arcediago respectivo dos bens cos que contaban eses suxeitos, tanto xa propios da Igrexa como patrimoniais, para sosterse decorosamente no estudo. Porque até o século XIII (curiosamente coincidindo co despegue da institución dos testamentos) non houbo máis que un título de ordeación, que logo se chamaría título benefical; máis neste tempo parece que xurde o título patrimonial ao que pronto nos referiremos.

Do século XV consérvanse varias cartas de presentación de cregos⁷ conforme á fórmula do sínodo de 1229. Ás veces este dereito de presentación amplíase á concesión dun beneficio parroquial. Tamén se conservan rexistros de colacións de beneficios e de ordeacións, con carácter parcial, para varias freguesías do arcebispado.⁸

Un procedemento tan endeble para acadar o estado de crego non podía ter outras consecuencias que as eivas sinaladas por varios autores nos estamentos eclesiásticos e, en especial, no clero rural: absentismo (mesmo das prelaturas da xerarquía),⁹ beneficios dos que se apropiaran os señores feudais, carencia dunha normativa uniforme, ignorancia doutrinal xeneralizada, dedicacións profesionais alleas á vida eclesiástica, incontinencia sexual... eran, en palabras de Baudilio Barreiro Mallón, síntomas que afectaban ao clero e transmi-

6 *Synodicon Hispanum*. Synod. Compost. 1229.

7 A. C. C. Arquivo Capitular 669 C.

8 A. H. D. S. Fondo Xeral 501.

9 Por exemplo, entre 1486 e 1527 non houbo bispo fisicamente na diocese de Ourense, xa que os tres que se sucederon nesas datas se limitaron a percibir as rendas e nomear provedores. Alonso Fonseca estivo máis de vinte anos alonxado de Compostela debido ao seu cargo de Presidente do Consello de Castela... . Comportamentos así da xerarquía non debían causar bo exemplo entre o clero rural. De feito, na Congregación do Clero de Sevilla, promovida polos Reis Católicos en 1478, xa foi motivo de discusión específica a anarquía da vida eclesiástica en Galicia (García Oro, J. *Cisneros y la reforma del clero español en tiempos de los Reyes Católicos*. Madrid, 1974. Páxs. 36 e ss.).

graban aos fieis.¹⁰ Cómpre lembrar, por exemplo, que o arcebispo Pedro Suárez Deza foi elixido en 1167 cando aínda non era máis que diácono. E mesmo a pesares de que Diego Xelmírez escolleu sete cardeais aos que incumbía a celebración por semanas das misas corais na catedral de Compostela ca condición de que tivesen recibido a orde do presbiterado, algúns acadaron dispensa pontificia e foron nomeados cardeais sen ser sequera presbíteros.¹¹

Mais é a etapa posterior á celebración do concilio de Trento –no que a Igrexa Católica reaccionou contra a reforma protestante– a que nos interesa como tempo no que se xeneran e acumulan os expedientes de ordeación nas curias diocesanas de acordo cun procedemento máis definido, aínda que non sempre se cumprido.¹² Este consistía, explicado de xeito sucinto e tendo en conta o estado incompleto ou inconcluso de moitos expedientes, na averiguación da vida e costumes (*vita et moribus*) de cada pretendente,¹³ realizada por comisión concedida ao reitor da súa parroquia de orixe ou residencia, que se encargaba de interrogar ás testemuñas presentadas e de emitir informe por escrito ao provisor. Tamén conteñen copia certificada das partidas de bautismo e de confirmación do aspirante. E xustificación do título polo que se ordea (patrimonio, capelanía, beneficio...), que conleva unha valoración socio-económica de enorme interese histórico.

Así pois, foi en Trento onde e cando se estableceron ás circunstancias que debían ter os que se quixesen ordear:

Os que deban ser promovidos ás ordes menores teñan testimonio favorable do seu párroco ou do mestre do estudo no que se educan. E os que deban ser ascendidos a calquera das maiores, preséntense un mes antes de ordearse ao bispo, que dará ao párroco ou a outro que lle pareza máis conveniente, a comisión para que, propostos publicamente na igrexa os nomes e resolución dos que pretenderan ser promovidos, tome dilixentes informes de persoas fidedignas sobre

10 Barreiro Mallón, B. "Sínodos, pastorales y expedientes de órdenes: tres indicadores de la religiosidad en el N. O. peninsular". En *I Congreso sobre Religiosidad Popular*. Sevilla, 1987.

11 Portela Pazos, S. *Decanologio de la S. A. M Iglesia Catedral de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela, 1944. Páx. 40.

12 A figura dos coadutores con dereito a sucesión entre os prebendados da catedral de Santiago, por exemplo, aínda que prohibida por Trento (Ses. XXV, cap. VII, De Reform.) subsistiu até tempos de Filipe IV. Foron suprimidas por real decreto en 1645. O concilio fracasou na reorganización que intentaba e perpetuáronse prácticas patrimoniais que afectaban a nomeamentos beneficiais.

13 Denominábanse no século XVII informacións "de genere, vita et moribus".

o nacemento dos mesmos ordeandos, a súa idade, costumes e vida, e remita o máis rápido que poida ao mesmo bispo as letras testimoniais que conteñan a averiguación ou informes que se teñan feito”.¹⁴ Tamén tratou do esame dos ordeandos e decretou –seguindo a disciplina dos antigos cánones– que cando o bispo determinase facer ordes debía convocar “á cidade a tódolos que pretenderran ascender ao sagrado ministerio, e na feira cuarta próxima ás mesmas ordes, ou cando ao bispo lle parecese. Averigüe i examine con dilixencia o mesmo ordinario, asociándose a sacerdotes e outras persoas prudentes instruídas na Divina Lei, exercitadas nos cánones eclesiásticos, a liñaxe dos ordeandos, a persona, a idade, a crianza, os costumes, a doutrina e a fe”.¹⁵

As normas básicas de Trento tiveron a súa plasmación para o arcebispado de Compostela nas constitucións de 1576, froito das labores sinodais desenvolvidas no pontificado de Francisco Blanco. Nelas adícase un título completo ás condicións que debía reunir o que quixese recibir as ordes sagradas:

El Santo Concilio de Trento, decretó que ninguno se ordenase de prima Corona, que no tuviese recibido el Santo Sacramento de la Confirmación, y que no sepa la Doctrina cristiana, y leer y escribir, y de quien haya probable conjetura que quiere servir a nuestro Señor, en el estado Eclesiástico, y debe ser nacido de legítimo Matrimonio.

Y que los que se deban ordenar de Órdenes menores, traigan testimonio de sus costumbres del Rector de la Parroquia, y del Maestro que los enseña, y entiendan por lo menos la lengua Latina y den esperanza de que serán dignos de ser promovidos a mayores órdenes y se ordenen por intervalos de tiempo en los que ejerciten la orden que tuvieran recibido en la iglesia para la que fueron ordenados, y así suban de grado en grado mostrando su virtud, con buen ejemplo y continuo servicio de la iglesia [...].

Y que los que se debiesen ordenar de orden sacro parezcan un mes antes, ante el Prelado, por comisión para que el rector u otra persona los amoneste en la iglesia y hagan información de su legitimidad, edad y costumbre y vida, y la envíe a su Prelado [...].

Y que el que se deba de admitir al Sacro Subdiaconado, entre en veintidós años, y el Diácono en veintitrés, y al Presbítero en veinticinco [...].

Y que tengan buen testimonio de su vida y costumbres, y estén probados en el ejercicio de las Órdenes menores [...], y que haya un año de intervalo entre el Subdiaconato y Diaconato, y entre el Diaconato y Presbiterato [...]. Y que para ser admitidos a la Orden Presbiteral, se tengan ejercitado en la de Diaconato. Y sea suficiente para enseñar al Pueblo lo que es necesario saber todos para salvarse, y para administrar los Sacramentos.

14 Ses. XXIII, De Reform., cap. V.

15 Ses. XXIII, De Reform., cap. VII. Na sesión XXIII do concilio abordáronse, entre os capítulos III e XVII, diversos aspectos relativos aos requisitos para a ordeación, ascensos e asignacións ás igrexas.

Disponse tamén que para cada unha das ordes maiores, por comisión do arcebispo ou do seu provisor, se publiquen nas igrexas parroquiais os nomes dos que se houbesen de ordear,

para que si alguen supiese algún impedimento, o falta, la digan [...]. Y para el Diaconato, de su edad, legitimidad, y del patrimonio que tienen (debiéndose de ordenar a título de él) [...]. Las informaciones que deban hacer, de Moribus et vita [...] y las escrituras de patrimonio [...] a título del que se ordenaron, queden en poder del Notario ante quien pasaren las dichas órdenes, el cual tenga dos libros, y en ellos asentará el día, mes y año, el nombre de los Ordenados, y de sus padres, y naturaleza, e iglesia en la que se hicieran las órdenes, y testigos, y a título de qué se ordenasen [...]. Y uno lo tendrá en su poder y el otro se pondrá en el Archivo de las Escrituras de nuestra Santa Iglesia.¹⁶

Para os prebendados e racioneiros da catedral hai constancia de que se realizaban tales averiguacións desde antes de Trento¹⁷ e tiñan unha innegable similitude coas que veremos despois para os aspirantes a sagradas ordes, indagando sobre a ascendencia do interesado nos bispados e parroquias nas que tiveran morada os seus devanceiros. Mais ignoramos o momento exacto no que se estableceron estas probas de fidelidade á fe e incluso se afectaban nun principio unicamente aos membros do clero catedralicio ou a todos os que pretendían ordearse. O que resulta indiscutible é que desde antigo debeu ser común a realización de informacións para cercionarse da limpeza de sangue e costumes dos aspirantes, tendo como base da información, sempre, á parroquia.¹⁸

De todas maneiras convén dicir que o cardeal del Hoyo cita unha carta enviada ao bispo de Sigüenza polo arcebispo Francisco

- 16 *Constituciones Synodales, del Arçobispado de Sanctiago, hechas por el Illustrissimo y Reverendissimo Señor Don Francisco Blanco, Arzobispo de la Sancta Yglesia de Santiago. En la Sancta Sínodo, que su Señoría Illustrissima celebró a cinco días del mes [...] de 1576 [...].* Santiago: Luys de Paz, 1601 (2ª ed.). Tit. "Del Sacramento del Orden", const. I-IX.
- 17 A. C. C. Libro antigo de informacións (1545-1579). Nel confirmase que estas informacións se levaban a efecto "por constitución y costumbre antigua de esta Santa Iglesia", xa que "conviene que quienes sean elegidos para desarrollar ministerio en este santo templo, así Canónigos como Porcioneros, estén limpios de toda sospecha ni tengan mácula en sus ascendientes [...] es costumbre en la dicha santa Iglesia no admitir como Dignidades, Canónigos o Porcioneros a los descendientes de judíos o moros ni a los hijos o descendientes de herejes públicos penados o reconciliados". Nin esta constitución nin ningunha das outras do XVI está datada.
- 18 Sobre este tema pode consultarse Iglesias Ortega, Arturo. "Los expedientes de limpieza del Archivo Catedralicio de Santiago de Compostela: un elenco de canónigos compostelanos". En: *Compostellanum*, vol. XLV, números 1-2 (xaneiro-xuño do 2000). E, do mesmo autor, *El cabildo catedralicio de Santiago de Compostela en el siglo XVI: aspectos funcionales y sociológicos de una élite eclesiástica*. Santiago de Compostela, 2010.

Blanco,¹⁹ datada en Compostela en 1579, na que lle fai as seguintes reveladoras recomendacións no tocante ás ordes:

En lo segundo que toca al gobierno de la Iglesia, se ha de considerar la traza que Jesucristo Nuestro Señor dejó dando a los Apóstoles veintisiete discípulos por ayudadores y a los obispos que sucedieron en su lugar los curas y otros ministros. Estos son los inmediatos pastores que deben conocer a sus ovejas por sus nombres y a quien incumbe el señalarles lo necesario para salvarse y administrarles los Sacramentos y encaminarlas al cielo porque la voz del Prelado no la alcanzan a oír todos. Y así el primer cuidado del obispo ha de ser proveer buenos curas. Hay dos puertas por las que estos pueden entrar; una son las órdenes y están en las manos del Obispo, porque de no ordenar no hay apelación. La otra puerta es la provisión de los beneficios, especialmente de los curados.

Temos pois aquí a primeira división de interese para nós entre o clero secular. Por un lado estaban os beneficios, e por número os chamados *beneficios curados* ou parroquias, rexidas por un párroco ou vicario (vulgo cura ou reitor) que debía ter acadado o grado de presbítero, eran os máis importantes; e pola outra banda estaba o resto dos individuos que recibiran ordes sacras (mesmo o presbiterado), mais que non posuían beneficio; e que polo tanto debían conformarse con ser capeláns ou ben ter formado un patrimonio de bens que lles proporcionase a congrua suficiente para vivir conforme ao seu estado, agardando a que algún parente ben situado con dereitos de presentación os nominase, algún día, para rexer unha parroquia ou outra prebenda.

Así, por exemplo, na visita arceprestal de 1746 a Codeseda, dise que *es Vicaría perpetua del Cabildo de Santiago que lleva todos los diezmos, y da al Vicario 50 ducados al año, y el pie de Altar [...]. Es vicario actual Don Juan Fernández con nombramiento del Canónigo Tenenciero [...].* E situábanse tamén na parroquia don Francisco Eirín (*natural y vecino de ésta, ordenado a título de capellanía que dejó para hacer patrimonio*), don Xoán Antón García (coas mesmas características) e don Domingos Cabada (capelán da de Nosa Señora da Concepción).²⁰ E a estatística xeral do clero do arcebispado de 1857 amosa que en Codeseda, nesas datas, había un reitor: Francisco González (que estivera 11 anos servindo ao culto na catedral de Compostela), que

19 Op. cit. Páx. 29 y ss.

20 A. H. D. S. Fondo Xeral 1267.

contaba como axudantes con Manuel Castro, Manuel María Cortes e Francisco Castro Vallexo; ademais de co patrimonista Bernardo Cabada.²¹ Vinte anos despois, o clero parroquial estaba formado polo ecónomo Xenaro Torre, o coadxutor Domingos Antón Picallo, o capelanista Xosé María Rodríguez, o crego de menores Serafín Eirín e o tonsurado Manuel Castro.²² Unha amalgama de categorías eclesiásticas ben distante da actual situación (un único párroco encargado de múltiples freguesías) e que, malia ter ben definidas a súas funcións e prerrogativas, en ocasión convivían con certas tensións.

Convén facer aquí un inciso aclaratorio para falar de algúns conceptos, xa que en non poucas ocasións teñen lugar confusións –por exemplo– entre termos como capelanía, ermida, capela e oratorio. Este último, seguindo a terminoloxía canónica, é un lugar destinado á oración, ao culto a Deus e á celebración da misa non erexido para utilidade común de todos os fieis, a diferenza das ermidas ou as igrexas.²³ A miúdo chámase tamén capela a algún oratorio ou ermida, aínda que o termo capela designa con maior propiedade a cada un dos compartimentos fundados nos altares secundarios das igrexas. E cando falamos de ermidas, referímonos case sempre a edificacións exentas da igrexa parroquial (aínda tratándose en ocasións propiamente de oratorios). Tocante ás capelanías, son entidades consistentes no dereito a percibir os froitos de determinados bens e na obriga ou oficio espiritual consistente, polo xeral, en celebrar certo número de misas a intención do fundador. Poden estar erexidas a perpetuidade, de forma que os bens delas quedan espiritualizados (esto é, pasan a dominio da Igrexa) e a capelanía serve de título de ordeación que o bispo debe conferir (aínda que a presentación se faga polo padroeiro). Non entraremos aquí nos distintos matices entre capelanías de sangue, mercenarias, laicais, legados píos, memorias de misas, padroados reais de legos, etc. Bástenos saber que os capeláns ou capelanistas, de xeito abreviado, eran os encargados de

21 A. H. D. S. Fondo Xeral 1189.

22 *Nomenclátor del Personal Eclesiástico del Arzobispado de Santiago de Compostela en abril de 1876*. Santiago de Compostela, 1876.

23 Vid. Ferreres, Juan B. *Instituciones canónicas con arreglo al Novísimo Código de Pío X, promulgado por Benedicto XV y a las prescripciones de la disciplina español y de la América Latina*. Barcelona, 1920. Vol. II, Tít. X, páxs. 41 e ss.

Santuario da Virxe de Guadalupe.

oficiar as misas establecidas por algunha fundación.²⁴ Un exemplo é a capelanía de Nosa Señora da Concepción, estatuída na igrexa parroquial de Codeseda, que fora creada o 24 de maio de 1681 polo labrador Pedro Barreiro no altar colateral do lado do Evanxeo *donde está la imagen de Nuestra Señora de la Concepción* e onde repousaba o corpo do seu pai. Foi dotada cunha casa, prados, pombeiro e un muíño.²⁵

Outras fundacións acadaban unha arquitectura exenta da igrexa parroquial: caso da desaparecida capela das Quintas, adicada a San

24 Para un maior afondamento nas definicións e diferenzas entre ermidas, capelas, capelanías, fundacións e outros conceptos poden consultarse: González Ruíz, Manuel. “Las capellanías españolas en su perspectiva histórica”. En *Revista Española de Derecho Canónico*, vol. 5, nº 14 (1950). Páxs 475-501. Tamén Golmayo, Pedro Benito. *Instituciones del Derecho Canónico*. 3ª ed., t. I. Madrid, 1870. Ou Franco y Ortiz, José M^a; Bravo y Tudela, Antonio. *Novísima legislación comentada sobre capellanías colativas de sangre, y fundaciones análogas*. Madrid, 1868. Do mesmo xeito que Ferreres, Juan B. *Instituciones* [...]. Op. cit. Barcelona, 1920. 2 vols. (3ª ed. corregida y aumentada). Máis sinxelo e desta mesma colección, Porto Rico, Damián. “Inventario de ermidas, capellanías e obras pías da Estrada (1567-1959)”. En *A Estrada. Miscelánea histórica e cultural*. Vol. 10 (2007). Páxs. 187-284.

25 Nos anos 1921-27 estaba en trámite a conmutación dos seus bens.

Roque e na que estaba incluída a confradía do Santo, en uso até cando menos mediados do século XVIII. Fora fundada en 1741 (na ermida que començara a construír don Xosé Barreiro Silva) por Domingos Fernández, que a dotara con bens en Santo André de Souto. Tampouco se conservou a ermida que houbo nos termos da parroquia adicada a Santo Antón.²⁶ Queda hoxe a de Monteagudo, fronte á Casa dese nome que, adornada co brasón dos Ballesteros, puido ser da dona do mestre arquitecto Pedro de Monteagudo (1643-1700); fundación do presbítero Francisco Gómez Vilar e do seu irmán Bieito (escribán da S. M. veciño de Tabeirós). E tamén permanece a monumental capela da Grela, adicada á Virxe de Guadalupe, na que temos un dos máis esclarecidos exemplos de devoción xurdida –e mantida– por concorrencia do pobo, en verbas do reitor:

Advertencia- Principiaron a concurrir Debotos a visitar a Nuestra Señora de Guadalupe y ofrecerle limosnas para el aumento del Culto Divino y extensión de su Capilla luego que su ymagen fue colocada en la Capilla que se halla en el lugar da Grela [...] que fue el día diez y seis de junio del año de mil setecientos quarenta y nueve = y considerando no tendría permanencia la deboción se formó un quaderno para en él escribir las personas que llevaban las especies fiadas de las almonedas que se celebraban desde entonces asta el diecisiete de maio del año de mil setecientos y cinquenta en que principia este libro.

Foi polo tanto preciso, en contra do que se considerou nun primeiro momento, elaborar un libro de contabilidade para ter ao día á administración dos bens que començaron a fluír a esta ermida. E non tardaron en xurdir disputas sobre os asuntos crematísticos entre o fundador e o párroco, ambos membros do clero parroquial:

Por quanto acerca de la administración de las limosnas hubió, y hay cuestión entre mi el Rector y Don Domingo Cabada Presbítero fundador de la Capilla de Nuestra Señora de Guadalupe.²⁷

Cómpre decir que a fundación deste santuario data do 26 de novembro de 1748 por obra e graza de don Domingos Cabada, presbítero, Paulo Cabada, Domingos Cabada e a súa muller Manuela Fernández, veciños do lugar da Grela. A súa intención era crear unha capelanía, xa que os veciños circundantes (dos lugares da Grela, Bu-

26 A. H. D. S. Fondo Xeral 1267.

27 A. H. D. S. Codeseda, San Xurxo. Capela de Guadalupe (1779-1840).

galleira, Vilaboa e O Couto) non podían acudir á lonxana igrexa parroquial. Dotáranos en principio con 20 ferrados de pan hipotecados sobre o prado do Carballiño e designaron padroeiros aos herdeiros e descendentes de Manuel Cabada. Querían, ademais, levantar á súa costa no lugar do Campo unha capela. A devoción popular debeu facer o resto, xa que pronto se ergueu un *suntuoso templo edificado todo a expensas de las muchas y grandes limosnas de los fieles devotos que en crecido número venían a él en romería*. Sen dúbida os 200 días de indulxencia que Clemenzo XIII outorgou o 7 de xuño de 1766 aos fieis que rezasen na Grela as letanías de Nosa Señora, fixeron moito a prol da grandeza do santuario, que non diminuíu até comenzos do século XIX. Foi entón cando

Imaxe da Virxe Guadalupe da capela da Grela

decahido de su grandeza por la frigiscencia de la devoción, calamidades de los tiempos presentes y fallecimiento de los primeros bienhechores”, e co gallo de “restablecer dicho templo, vivificar la devoción a la soberana Reyna [...], los vecinos de esta parroquia determinaron fundar en ella una Cofradía vajo el título de nuestra señora de Guadalupe, y para ello haviéndose juntado en dicho lugar da Grela el día ocho del mes de Septiembre del corriente año de mil ochocientos doce

establecieron as constituções polas que se debería rexer. A 2ª delas di que pode facerse cofrade calquera, de dentro e de fóra da parro-

quia, *siendo de buena vida, y costumbres, sin que por razón de ello queden obligados a dar ni pagar alguna cosa sino lo que fuere su voluntad*. Sen embargo, os que quixesen ser *cofrades de caveza* pagarían dous reais ao ano (constitución 3ª). A 4ª das ordeanzas establece a celebración do San Lázaro por tódolos defuntos o luns despois da dominica quinta de Cuaresma. A 5ª fixaba a festividade o 8 de setembro, con vísperas e 8 sacerdotes que cobrarían 10 reais e unha libra de pan branco de pitanza, unha de vaca fresca e dous cuartillos de viño. A 6ª manda que se nomee mordomo ese día. A 7ª di que o mordomo recibiría e remataría reses e alfaias...²⁸

Por outra banda, estaban tamén os patrimonistas dentro do clero parroquial: eran –en termos xerais– fillos de familias fidalgas ou de labregos con bens propios que destinaban parte desas propiedades a proporcionar aos seus vástagos que querían recibir ordes sacras a congrua necesaria para asegurarlles a subsistencia até que conseguisen un beneficio ou renda eclesiástica de maior entidade; momento no que eses bens revertían –polo común– á súa familia. Velaí temos ao veciño de Codeseda Hilario Saborido, que no 1794 para ordearse subdiácono constituíu un patrimonio encabezado por:

1ª partida. Una casa con dos molinos en el río nombrado Puente de la Piedra y junto al mismo puente, bien arreados, los que por su situación trabajan todo el año incesantemente; y valen muy bien de renta anualmente, de ductis expensis, trescientos reales vellón. 2ª Una heredad junto a dichos molinos circundada sobre sí a labradío, sembradura de ocho ferrados de centeno [...]. 3ª Una casa, que se nombra da Fonte con su quarto alto, y bajo con varias oficinas, cobertizos [...]; y cinquenta ferrados de sembradura de tierra a labradío confinando [...] todo circundado de sobre sí.

Ou a Miguel Sieiro Castro no ecuador do século XIX, recibindo ordes a título dun patrimonio formado por varias partidas de bens das que se di que *componen una sola de labor como parte de lugar de labranza*.

Así pois, o groso do clero parroquial estaba composto por unha maioría de ordeados a título de patrimonio e por capelanistas, que formaban o que se denominaba clero mercenario, e que procuraban conseguir funcións relixiosas: a mediados do século XVIII, de acordo cos autos das visitas pastorais, o 65% do clero residente no mundo

28 A. H. D. S. Codeseda, San Xurxo. Capela de Guadalupe (1812-1895).

rural estaba formado por patrimonistas e capelanistas. Esta situación adoitaba xenerar unha especie de competencia polos fieis e polos sufraxios e celebracións, e non poucas veces desembocaba en tensións entre o clero parroquial que orbitaban sobre temas como o dereito a rendas ou a súa cobranza: a finais do século XVIII ao cóengo don Xosé Castro Mera, como administrador da Tenza de Codeseda, correspondíanlle parte das rendas do beneficio simple de San Martiño de Callobre. Nesta parroquia actuaba como reitor nese tempo don Antón Blanco Portomarín, cando aconteceu a chegada do xuíz ordinario Antón Mexuto, que

viña cos carreiros que enviaba do referido Couto de Codeseda e cabalerías, a buscar os grans [...], que nos anos referidos se mallaban e collían na eira reitoral [...] e ao tempo era Cura [...] Antón Blanco [...] e este [...] decía que el non quería desde alí en diante coller, mallar nin recadar ditos monllos [...] de dezmo tocantes a dita sincura na súa eira porque o enfadaban os que viñan buscalos [...]. E dito don Xosé de Mera tamén amosaba sentimento contra dito Antón Blanco, decindo que se os collía, mallaba e recadaba na súa eira reitoral era polo seu proveito, porque lle daba os grans que se desgranaban dos monllos [...] e que non o facía de balde, que o mesmo lle daba collelo na eira do sobredito que noutra calquera de dita freguesía, que polo prezo non faltaría outra persoa que llellos collese e recadase, na súa eira [...]; e ten novas que dito don Xosé de Mera desde o ano pasado de oitenta e oito até asimesmo o pasado de noventa e catro [...] fixo levar e recoller os ditos foitos [...] á eira da casa de Xacinto Vázquez onde se mallaron e recadaron [...]; e que por razón delo dáballe tamén a palla e grans que se desgranaban [...] e que de alí os facía conducir e portear ás súas tullas, que tiña en dita Tenza.

Os froitos repartíanse pois entre o cura de Callobre e a sincura, correspondéndolle por esta última ao cóengo Mera a metade das primicias da parroquia e realizando a operación na eira da reitoral –ou en calquera outra– pola esmola do gran caído nela e máis a palla: situación que menoscababa a posición preeminente do párroco.²⁹

Mais eran outras eivas que o clero parroquial padecía as que preocupaban seriamente ás autoridades da diocese, que sempre se esforzaran en impoñer o modo de vida exemplar e exemplarizante proposto no concilio de Trento, no eido da denominada Contrarreforma, para os párrocos e presbíteros do arcebispado. Intentaron, en vano, situalos *fóra do mundo e por riba dos seus fieis*, en palabras de

29 A. H. D. S. Fondo do Provisorato 1701-1719.

Delumeau.³⁰ Mais todo quedou nun ideal, como ben estudou Baudilio Barreiro Mallón, reflectíndose no clero parroquial os mesmos costumes e vicios dos que adoeían os seus fregueses, comenzando pola ilexitimidade na descendencia:³¹ non era raro en ningunha parroquia atopar expedientes remitidos ao provisor do arcebispado sobre a vida e costumes inaxeitadas de cregos coma o do coadxutor de Santiago de Tabeirós, Xosé Vilas Fragoso, natural de Codeseda. Del dise en 1878 que *trajo para casa como criada una muchacha su feligresa del anejo, y está en relaciones con ella dicho coadjutor, que son vecinos de un mismo lugar; van juntos a la feria de la Estrada notándolo todo el mundo*. Tamén afirma o cura de Tabeirós que *es un sacerdote indigno, amancebado con una casada que tiene además hijos de dos mujeres solteras y una, según se dice de público, embarazada*.³² E seguindo por ocupacións alleas por completo ao seu ministerio sagrado, que variaban entre o trato con gando, o tráfico de viño ou mesmo desviacións nas que se aproveitaban da súa posición preeminente entre os fregueses, como amosa a carta enviada ao arcebispo a mediados do século XIX por Francisco Carbón, Francisco Rodríguez, Antón García, Bertomeu Míguez Garrido, Manuel Morgade e Xoán Míguez:

Excmo Señor: Francisco Rodriguez labrador y vecino de la parroquia de Sn Pedro de Orazo [...] en union con mas convecinos [...] hacemos presente que en la parroquia de Sn Jorje de Codeseda [...]. El p[re]s[b]i[te]ro Dn Francisco de Castro y Vallexo quien se emplea en administrar los Exorcismos y hacer escritos para el hombre y animales los desconjuros en 9 días no siendo el ultimo día los 8 primeros tan solo con una pieza de ropa de la interior en suciedad acabada de sacar, como le sucedió a mi parienta: que una de las muchísimas mujeres que están pagas para recoger jente a tal fin dirigidas le aconsejó como á otras muchas que si quería sanar de su enfermedad andubiese por iglesia con el tal Ballejo, pues que no hera mal de Cirujano; yo que no me hallaba en la patria al suceder esto y a mi regreso me allo con una obliga de doscientos cuarenta r[ea]les por novenario y escrito que decía mi mujer que lo vendijera el mismo: en la consagracion de la misa poniéndole entre los corporales [...] sabido todo pasé a pagarle y luego me consulte de todo lo acaecido con persona docta y [...] me apresuro a indagar por Codeseda [...] y luego en 4 meses llegué á saber toda la conducta del tal que sucintamente narraré y para hacerlo provar con más citaré hechos y recojo en secreto [...] firmas de los que se allaban en mi situacion: Un

30 Delumeau, Jean. *El catolicismo de Lutero a Voltaire*. Barcelona, 1973. Páx. 272.

31 Barreiro Mallón, Baudilio. "Sinodos, pastorales y expedientes de órdenes: [...]". Op. cit. E tamén, do mesmo autor "El clero de la diócesis de Santiago: estructura y comportamientos (siglos XVI-XIX)". En: *Compostellanum*, vol. XXXIII (1988). Páxs. 469-507.

32 A. H. D. S. Fondo Xeral 1228.

hombre con cuantos vicios hay. Juego [...], vorracheras diarias; de mujeres ya la tiene en casa diario público es esto y los que le fueron y ban a su casa dicen con franqueza que en las abitaciones [...] no observan mas cama que la de él: y en las almuadas se nota sitio de dos [...] y esto no lo observan dos ni cuatro que lo hé bisto yo mismo al hacerle la cuenta [...]. Otro hermano que tiene Cura en Sn Pelayo de Cundis hoy arcipreste de Soneyra sabiendo lo que pasa [...] después de repetidas reprensiones y sin obedecerle se incomodó y no pasa nunca á su casa por no berlo delante de sí, que verguenza le dá que sea su hermano. El tal Castro Vallexo [...] intentó matar la hermana porque le reprendía de conducta y sabido esto por el Sr Cura de Codeseda se la hechó de casa a la concuvina y a él le privó de las funciones de su parroquia; pero allando acogida en el Cura de Arca hoy Canonigo de la M. Y. De Santiago Andrés Díaz Rodríguez que es quien bolbió y buelbe si es necesario por él, hace cosa de un año que lo bolbió admitir en las funciones el Sr Cura porque le hizo ver que vivía independiente y que le calumniaban... Pero no pasa 3 meses la trae otra vez para casa y prosigue haciéndole la guerra á la biuda hermana dejándose decir que hasta que no la bea muerta no parará para hacerse señor y dueño de todo de casa; así es que los vecinos le tiemblan por ser bastante atrabesado y traidor y sino dígalo en la muerte del difunto P[re]s[b]íte[r]o D[o]n Miguel Picallo que lo acompaña hasta la bayuca sitio de su muerte y luego que lo vé con el agresor se marcha á su tiempo esto calló, fue un secreto que me confiaron [...]. Un Alguacil me dice [...] es testigo de un hecho bastante bergonzoso en S[a]n Pedro de Parada a una infeliz [...] biuda a quien por no pagar á su tiempo sacó el poco fruto que la infeliz tenía para su sustento conducida por un arriero de Codeseda en 3 caballerías. Luego supe más que fuera a curar una mujer de Cabanelas y una noche con la borrachera cayera de su caballería y perdiera una estola y un crucifijo que al otro día fueron allados por unos pastores de ganado ¡¡Señor Ex[celentí]mo las estolas por los montes!! [...] ponga traba a tantos males por el bien público y de la infeliz hermana [...], si amaneciese difunta sería un sentimiento para el vecindario y hacerle responsable pues ya en otro tiempo á media noche forzó la puerta de la abitacion de la hermana con compañía de un hombre y no la benció por que se reunió todo vecindario [...] todo esto es público y notorio. Repitimos por último los deponentes que si el nos lo sabe nos matara en nuestros propios ogares [...] le tenemos miedo [...]. Estrada y Julio de 1858.

○ arcebispo remítea ao arcipreste, párroco de Curantes, para que o informe. E este dille:

Exc[elentí]mo [...] S[e]ñor Arzobispo: no conozco a los denunciantes, ni S[a]n Pedro de Orazo pertenece a este Arciprestazgo, pero si al presvitero D. Francisco Castro a quien no contemplo criminal según varios ynformes que hé tomado. Verdad triste y amarga es que hay sacerdotes que andan embaucando a los fieles con esas envidias, malos ojos y otras patrañas según tengo oído; pero del presvitero de quien se dice no sé que sea verdad [...], por lo que juzgo esta ynstancia sea obra de enemigos [...].³³

33 A. H. D. S. Fondo Xeral 1234.

Difícil tesitura a deste clero, de extracción rural e que tendía a operar como un sector máis da fidalguía, contando con inimigos dentro e fóra da casa. Mais debemos deixar claro que os valores e motivacións que levaban a alguén a buscar a ordeación no século XVII non tiñan que ser os mesmos que xeneraban esa opción de vida nos séculos XIX, no XX ou no XXI.

Clérigos: índice (1620-2020)

Xoán Rodríguez Ponte Andrade. Sabemos que foi cóengo da catedral e tenencieiro de Codeseda. E no 1620, cando se inician as obras de reedificación e ampliación da igrexa, aparece no contrato xunto co mestre canteiro. Tamén deixou impronta no epígrafe dunha pedra que hoxe se atopa no muro das escaleiras que dan acceso á casa reitoral, e que –en orixe– estaría colocada nun lugar visible da parede do templo.

Gregorio Souto Escudeiro. No 1637 quería que lle admitisen a toma de posesión de bens do seu patrimonio para ascender a ordes maiores, polo que xa tería recibido a prima tonsura. Entre os bens figura a chamada *casa grande* do lugar de Barro.

Francisco Gómez Vilar. En 1649 quería recibir a prima tonsura. Era fillo do escribán Pedro Gómez Vilar e de María Quintillán. No 1656 solicitou ser admitido para grados menores e no 1660 acadaba o presbiterado a título de patrimonio con bens dun vínculo composto ca herdanza paterna: entre eles o lugar de Vilar en San Martiño de Forcarei, o da Insuela en Codeseda, varios muíños, *la torre que está arrimada a la casa de fuego*, etc. Foi ecónomo da parroquia entre 1676 e 1679

Gregorio Castro Couceiro. No 1658 intentou ordearse de grados menores, mais semella que tivo que agardar até o 1663 para conseguilo a título de patrimonio. Un ano despois presentouse ao diaconado.

Xerome Espiño. Ou tamén chamado Xerome Espiña. En 1660 exercía como reitor de San Lourenzo de Sabucedo e quería ordearse de subdiácono e de diácono. Puidera ser natural de San Xurxo de Codeseda.

Gregorio Souto. Exerceu como cura vicario até 1676 (non existen libros parroquiais anteriores).

Marcos Dadín Torres. Natural de Santa Baia de Dena, en 1686 pretendía ordearse de grados menores e ordes maiores até o presbiterado a título da capelanía de Nosa Señora da Concepción fundada na igrexa parroquial de Codeseda.

Francisco Arguide. De San Mateo de Toutón (diocese de Tui), no 1688 quería ordearse subdiácono a título da capelanía de Nosa Señora da Concepción e un ano máis tarde pediu o diaconado.

Vicenzo Silva Nodar. Fillo do familiar e notario do Santo Oficio Xoán Silva e de María Nodar, de San Xiao de Arnois, solicitou a coroa e os grados menores en 1692 e o diaconado en 1695 a título da capelanía de Nosa Señora da Concepción.

Xoán Rodríguez Meín Ortega. Ou cos apelidos Fernández Meín e Ortega. Foi cura vicario desde 1679 até 1698, ano no que faleceu o 8 de setembro.

Francisco Fonte Montenegro. Tamén coñecido como Francisco Vaamonde Fonte, cos apelidos paternos, ou Vaamonde Montenegro. Era fillo do escribán de San Xurxo de Codeseda Domingos Vaamonde Fonte (ou Vázquez Vaamonde) e de Ana Castro Montenegro. En 1693 pediu que o admitisen a recibir a tonsura e os grados menores e nos anos 1696 e 1697 solicitou o subdiaconado a título da capelanía de San Xosé e San Xoán Bautista no lugar do Peñasco de Santo Estevo de Abellá. Nesta última data quixo recibir tamén o diaconado.

Xerome Vallexo Castro. Presbítero soterrado o 19 de setembro de 1706.

Xosé Rodríguez Alén. Foi cura vicario desde o ano 1699 até o 1709.

Xoán Gómez. Exerceu como cura ecónomo desde 1709 até 1710.

André Eirín. Foi sepultado o 2 de xullo de 1733, sendo presbítero.

Domingos Bautís Fernández. Foi cura vicario desde 1710 até 1741.

Fernando Vázquez Castro. De San Xurxo de Codeseda, era un dos varios fillos adicados á Igrexa do escribán don Domingos Vaa-

monde Fonte e de dona Ana Castro Montenegro. En 1712 solicitou a prima tonsura.

Xoán Antón García Saborido. De San Xurxo de Codeseda, no 1727 solicitou a tonsura, xa que pretendía a capelanía de Nosa Señora da Concepción. Semella que morreu en xuño de 1748, dispoñendo que asistisen ao seu enterro, actos de séptimo día e cabo de ano 15 sacerdotes e que se celebrasen pola súa ánima 400 misas: 100 en Codeseda e as outras nos conventos de San Francisco de Pontevedra e San Lourenzo e San Francisco de Santiago.

Gregorio Martelo Fontao. De San Martiño de Laraño, recibiu a coroa clerical en 1729; no 1734 os grados menores, o subdiaconado e o diaconado sendo capelán da de Nosa Señora da Concepción na parroquial de Codeseda; e no 1735 o presbiterado.

Domingos Cabada Quintillán. Do lugar da Grella, recibiu a tonsura no 1733; no 1738 os grados menores e o subdiaconado a título da capelanía de Nosa Señora da Concepción (dotada con casa no lugar das Quintas, prados, etc.); e ao ano seguinte solicitou o diaconado e o presbiterado. Foi sepultado o 5 de abril de 1770.

Francisco Barreiro Magariños. Fillo dos veciños de San Xurxo de Codeseda don Xosé Barreiro e dona Francisca Magariños. En 1738 pediu a prima tonsura.

Salvador Cerviño. Foi soterrado como presbítero o 10 de xaneiro de 1739, con asistencia de 20 sacerdotes.

Francisco Eirín. Presbítero veciño de Abragán, morreu o 16 de decembro de 1754. Dispuxo 200 misas pola súa ánima.

Xoán Teodoro Leira Castro. Natural de San Pedro de Parada, foi cura ecónomo varios meses en 1741. Era fillo de Xoán Rodríguez Leira e de Xosefa Fernández Prado. Tivo unha filla co nome de María Antía o 27 de novembro de 1714, de Susana Souto, solteira e veciña do lugar de Paredes, á que recoñeceu no libro de bautizados da parroquia de Parada o 22 de decembro de 1728. Finou o día 20 de abril de 1776.

Xoán Antón Fernández. Foi cura vicario desde 1741 até 1755: morreu o 3 de marzo deste último ano, deixando dispostas 50 misas rezadas pola súa ánima.

Caetano Xil Taboada. Ou cos apelidos Xil Cerracín. Natural de San Xoán de Meavía, era un dos fillos adicados á carreira eclesiástica de don Ignacio Xil Taboada e Camba e de dona Xosefa Cerracín Arrocha e Montalbán. No 1743 recibiu a prima tonsura. En 1757 obtivo os grados menores, o subdiaconado e o diaconado a título de bens patrimoniais sitos en San Xurxo de Codeseda e Santa Mariña de Ribela. E no 1758 solicitou o presbiterado.

Pedro Ruzo Fernández. Natural de San Tomé de Quireza, obtivo a prima tonsura en 1748 e no 1751 solicitou os grados menores e as ordes maiores a título da capelanía de San Roque de San Xurxo de Codeseda, sita no lugar das Quintas e que comenzara a edificar don Xosé Barreiro Silva e dotara en 1741 Domingos Fernández, veciño de Santo André de Souto.

Xosé Castro. Cura ecónomo desde 1755 até 1756.

Cibrán André Martínez. Foi cura vicario de Codeseda desde 1756 até 1781, falecendo en maio deste ano. Dispuxo que asistisen ao seu enterro e actos fúnebres 12 sacerdotes e que se dixesen 130 misas pola súa ánima. Tamén deixou por herdeira da metade dos seus bens á fábrica parroquial, dunha cuarta parte ao santuario de Nosa Señora de Guadalupe e da outra cuarta porción a unha irmán.

Domingos Antón Vaamonde Montenegro. Ou cos apelidos Vázquez Vaamonde. Era fillo dos veciños do lugar de Codeseda don Xosé Vaamonde e dona Xosefa Cortes (neto de don Domingos Vázquez Vaamonde e dona María Vallexo Castro), recibiu a tonsura en 1758 e entre os anos 1762 e 1763 as demais ordes a título de patrimonio. Faleceu o 22 de abril de 1807, sendo soterrado na igrexa en hábito franciscano de saial nunha sepultura dotada "*lle-vando sobre él el ornato completo y fúnebre de las vestiduras sacerdotales*". Testara dispoñendo que asistisen 12 curas ao seu enterro e actos fúnebres, por separado dos que lle debía facer a Irmandade do Clero do partido, da que era membro. Quixo que se lle aplicasen 200 misas rezadas, que se lle fixese un novenario con 4 sacerdotes, se desen 500 reais ao santuario da Grella e 33 máis a Santo Antón de Padua (*venerada su ymagen en esta dicha Yglesia*)... Deixou

por única herdeira a María Rosa Solís Castro, esposa de Xoán Saborido Vaamonde (veciños da Devesa)

con condición de que si faleciese sin subcesión ella y los hijos lexítimos que huyese en dicho matrimonio, el Cura que al tiempo fuese de esta explicada de Codeseda pudiese vender y suvatar dicha su erencia y distribuir la mitad de ella entre los pobres desta nominada parroquia, y la otra mitad en misas y sufragios por su anima, las de sus padres, y más del Purgatorio, y que por razón de esta fatiga dicho Cura vendedor toma para sí la décima de lo que vendiere.

Domingos Antón Barreiro Silva. Ou cos apelidos Barreiro Magariños: era fillo dos veciños de San Xurxo de Codeseda don Xosé Barreiro e dona Francisca Magariños. En 1759 solicitou a tonsura estando presentado polo padroeiro á capelanía de San Roque e no 1771 pediu os grados menores, o subdiaconado e o diaconado sendo reitor de San Salvador de Leirado (diocese de Tui).

Xosé Antón Cortes. Nacido no lugar de Quintas o 26 de xaneiro de 1747, en 1772 e 1773 pediu as ordes maiores como capelán da de San Roque da parroquia.

Xosé Cortes Barreiro. Nacido no lugar de Quintas o 11 de setembro de 1750, era fillo do escribán Domingos Antón Cortes Ares e de María Antía Barreiro Magariños. Exerceu como cura ecónomo en 1781 e 1782.

Xurxo Cortes Barreiro. Irmán do anterior, era outro dos fillos adicados á carreira eclesiástica dos veciños das Quintas don Domingos Antón Cortes e dona María Antía Barreiro: pediu tódalas ordes a título de bens patrimoniais entre 1773 e 1780. Morreu o 1 de xaneiro de 1808, sendo soterrado en hábito franciscano con vestiduras sacerdotais por riba e nunha sepultura *dotada de los Barreyros*.

Xoán Antón Vila. Natural de San Cristovo de Remesar, foi cura vicario de San Xurxo de Codeseda entre o 23 de marzo de 1782 e o 9 de marzo de 1801, data do seu pasamento en Madrid.

Antón Varela Eiriz. Do lugar de Marcenlos, en 1787 pediu a prima tonsura.

Xosé Estevo Fernández. Natural de Santa Baia de Curtis, foi cura vicario entre os anos 1801 e 1815, ano da súa morte. Fundou a confraría de Nosa Señora de Guadalupe o día 8 de setembro de 1812, sendo o primeiro confrade.

Hilario Saborido Campos. Ou cos apelidos Saborido Campo. Nacido no lugar de Marcenlos en febreiro de 1766, entre 1787 e 1799 pediu tódalas ordes a excepción do presbiterado con bens patrimoniais (encabezados por *unha casa con dous muíños no río nomeado Ponte da Pedra*). Exerceu como ecónomo da parroquia en 1815 e 1816. Foi soterrado o seu corpo o 5 de maio de 1834.

Xosé María Ignacio Antón Buela Ferreiro. Fillo dos veciños de Codeseda don Domingos Buela García e dona Sabela Ferreiro Neira, no 1788 solicitou a prima tonsura.

Xoán Antón Cadavid Cabada. Natural de San Lourenzo de Sabucedo, era un dos fillos adicados Igrexa do escribán do couto de Codeseda don Xoán Antón Cadavid e de dona María Antía Cabada (e neto do tamén escribán don Francisco Antón Cadavid). No 1805 solicitou a tonsura.

Francisco Antón Cadavid Cabada. Era un dos fillos adicados á Igrexa dos veciños de San Lourenzo de Sabucedo don Xoán Antón Cadavid (escribán de número do couto de Codeseda) e dona María Antía Cabada: en 1811 ordeárono de tonsura e no 1815 pediu os grados menores con bens patrimoniais sitos no lugar de Panceiros de Santa María de Moimenta.

Manuel Cortes Núñez. Fillo dos veciños do lugar de Quintas don Plácido Cortes e dona María Vitoria Núñez, obtivo tódalas ordes entre 1806 e 1816 a título de patrimonio cedido –en parte– por un tío seu presbítero: incluía viñas no lugar de Beasque de Santa María de Paradela e dúas rodas de muíño en Toxa Grande *no río da Ponte da Pedra*. Foi soterrado o 17 de maio de 1863, tendo disposto ser amortallado en hábito franciscano de saial e que se aplicasen 200 misas rezadas pola súa ánima. Tamén deixou cabodano e máis misas á Virxe de Guadalupe, á do Carme, a San Xosé...

Xosé Antón Lourenzo Picallo. Natural de Santo André de Souto, entre 1808 e 1811 pediu tódalas ordes a título de patrimonio sito en San Xurxo de Codeseda (no que figuraba parte do muíño de Portoaimó). Chegara a oficial do Rexemento de Maceda e antes do Batallón Literario.

Santiago Castro Picallo. Patrimonista de San Xurxo de Codeseda que recibiu tódalas ordes entre 1812 e 1817.

Domingos Antón Bouzas. Natural de Santo Amedio de Seavia (onde foi bautizado o 17 de outubro de 1786) recibiu as ordes en 1807 e 1816 a título de patrimonio e exerceu como cura vicario en Codeseda desde 1816 até 1830.

Xosé Sebastián Velázquez Carbajal. Foi cura vicario desde 1831 até 1834, ascendendo logo a cóengo doutoral na colexiata da Coruña.

Manuel Roque Castro Vallexo. Fillo dos veciños do lugar de Quintas Xosé Castro e Bernarda Vallexo Castro, foi bautizado o 5 de agosto de 1793. Entre 1812 e 1818 conseguiu tódalas ordes a título de patrimonio (que incluía parte do muíño dos Cerviños). Foi ecónomo da parroquia nos períodos 1834-1836, 1838-1842 e 1845-1848. Foi soterrado o seu corpo o 8 de xaneiro de 1868, amortallado en hábito franciscano e vestiduras sacerdotais, con asistencia de 20 curas.

Martíño Fragoso Fonte. Do lugar de Marcenlos (aínda que seus pais eran naturais de Nigoi), obtivo tódalas ordes como patrimonista entre os anos 1814 e 1818. O seu corpo foi sepultado o 11 de abril de 1843, xa que faleceu de tuberculose aos 54 anos.

Manuel Antón Fernández Gómez. Natural de Codeseda, entre 1817 e 1822 pediu tódalas ordes como patrimonista asignado a Santa María de Nigoi.

Miguel Picallo Lourenzo. Do lugar de Xubrei, acadou tódalas ordes entre os anos 1818 e 1823 como patrimonista. O 27 de maio de 1838 sepultaron o seu corpo no camposanto parroquial

el que murió á las once de la noche poco mas; en el lugar da Portela [...] de resultas de unos golpes mortales que le dieron [...] la noche del veinte y tres del mismo Mayo, unos Sujetos ó Sujeto cuyos nombres y apellidos constarán de la declaración del paciente y testigos: no se le hicieron los funerales por haberse enterrado cosa de las seis de la tarde de aquel día veinte y siete [...] á causa de haberle inspeccionado tres físicos publicamente en el dicho campo santo [...], por mandato del Sr. Corregidor de este partido de Tabeirós; quien prestó su presencia acompañado de escribano y ausiliado de alguna tropa del Cantón de la Estrada; dejando la sepultura señalada con dos cruces divujadas en dos piedras, de las tres que cierran la sepultura.

Francisco Castro Vallexo. Ou cos apelidos Castro Picallo: era fillo dos veciños do lugar de Codeseda Xoán Castro e Luísa Picallo. Entre 1823 e 1838 solicitou tódalas ordes a título de patrimonio

(composto por unha única partida: a casa número 13 da rúa do Franco de Compostela). O seu corpo foi sepultado o 17 de febreiro de 1862 con vestiduras do seu oficio e hábito franciscano. Dispuxo que asistisen 20 curas aos actos e semella que dispuxo 1200 misas pola súa ánima e o reparto da súa herdanza. Mais o papel non estaba firmado e carecía de valor.

Ramón Morgade Pena. Do lugar de Barro, solicitou tódalas ordes entre 1827 e 1836 a título da capelanía de Santo Antón de Padua en Santa María de Sacos. Faleceu en agosto de 1848

de un golpe que llevó de un muro abajo con que rompió una pierna, y habiéndose entrado la Gangrena no ha tenido remedio, por lo que duró la pequeñez de cuatro días [...] siendo de edad de treinta y ocho años.

Bernardo Cabada García. Do lugar da Grela, entre 1828 e 1846 recibiu tódalas ordes: primeiro como capelán da capelanía de Nosa Señora de Guadalupe sita no lugar do Campo e despois con bens patrimoniais. O 20 de xuño de 1873 sepultaron os seus restos mortais amortallados cas vestiduras sacerdotais.

Xosé Vaamonde Castro. Fillo dos veciños do lugar da Devesa Xoán Saborido Vaamonde e Rosa Castro Vallexo, ordeárono de tonsura en 1830 e tres anos despois pretendeu os grados menores como capelán de Nosa Señora do Bo Suceso en San Miguel do Campo.

Salvador María Cadavid Cabada. Era un dos fillos adicados á Igrexa do escribán don Xoán Cadavid e de dona María Antía Cabada, veciños da parroquia. Obtivo tódalas ordes entre 1832 e 1837 a título de patrimonio.

Caetano Taboada Soutelo. Fillo dos veciños de Codeseda don Luís Taboada Vaamonde e dona María Antía Vázquez Soutelo, pediu a tonsura en 1832.

Manuel María Fraíz Morgade. Do lugar da Bugalleira, entre 1834 e 1846 obtivo tódalas ordes como reitor de San Xiao de San Xusto e Santo Adrián de Verdes. Tamén foi párroco de Ribela, Meavía e Liripio. O 17 de outubro de 1876 foi soterrado o seu corpo no camposanto de Ribela, en cuxa reitoral falecera a causa dun accidente.

Xoán García Fernández. De San Xurxo de Codeseda, pediu a tonsura en 1834.

- Xosé Ruzo Castro.** Do lugar da Grela, no 1834 pediu a tonsura.
- Carlos Landeira Ribas.** Natural de San Xoán Apóstolo de Santiago, entre 1834 e 1836 recibiu os grados menores e as ordes maiores a título da capelanía de San Roque en San Xurxo de Codeseda (fundada por Domingos Fernández e que era de padroado da Casa de Quintáns).
- Francisco Díaz Rodríguez.** Cura vicario entre 1836 e 1838. Finou en Santiago de Compostela o día 6 de novembro de 1838 (levaba enfermo sen poder firmar partidas desde o ano 1837).
- Vicenzo Salgueiro.** Fillo de André Salgueiro e Xoana Silva nacido en Santa María do Camiño de Santiago o día 14 de maio de 1807. Foi cura vicario entre 1842 e 1845.
- Manuel Vila Frago.** Do lugar de Marcenlos, obtivo a tonsura en 1844; e nos anos 1849 e 1850 pretendeu os grados menores con patrimonio en Santa María de Nigoi, no lugar de Pedrafita.
- Gabriel Igrexas Eirín.** Do lugar de Currelos, entre 1844 e 1850 recibiu tódalas ordes como patrimonista e catedrático do Seminario Conciliar de Santiago.
- Manuel Cortes Castro.** Do lugar de Quintas, ordeárono de prima tonsura en 1845. E no 1850 solicitou os grados menores a título de patrimonio.
- Francisco González Camiño.** Ou cos apelidos González Cuervo. Naceu en Santiago de Compostela o 12 de marzo de 1813, fillo de Manuel González Camiño, orixinario da vila de Baiona, e de Manuela Xoana Cuervo Porras (noutros documentos aparece como Xoana Cuervo Arango), natural da parroquia do Hospital Real de Santiago. Obtivo as ordes sacras entre 1833 e 1848. Foi cura vicario entre 1848 e 1870. Neste último ano foi elevado arcedián da catedral de Mondoñedo o 5 de marzo. O seu pasamento tivo lugar en Mondoñedo o día 23 de setembro de 1888 e foi sepultado no camposanto municipal.
- Agostiño Salgado Bouzas.** Era fillo de don Xosé Salgado e dona Xoana Bouzas Valcárcel *veciños das casas da Carballeira da Devesa* e recibiu as augas de bautismo na igrexa de Codeseda o 20 de xaneiro de 1834. Entre 1849 e 1858 conseguiu tódalas ordes a título de patrimonio. Foi cura vicario desde 1877 até 1904. O seu

pasamento aconteceu en Codeseda, o día 6 de setembro de 1904, sendo sepultado no cemiterio parroquial.

Xosé Cadavid Cabada. Presbítero do lugar de Codeseda morto en febreiro de 1851 *a resultas de un vómito de sangue* con 55 anos de idade.

Xosé Bieito García Vaamonde. Do lugar de Quintas, entre 1852 e 1863 pediu tódalas ordes con bens patrimoniais. Faleceu en outubro de 1883 sen testar.

Manuel Rodríguez Gómez. Do lugar de Xubrei, pretendeu a tonsura en 1853.

Ricardo Porto Taboada. Fillo dos veciños de Codeseda don Manuel Porto Gómez e Xaquina Taboada Soutelo, en 1853 quería ordearse de prima tonsura.

Santiago Cortes Castro. Do lugar de Quintas, entre 1855 e 1869 recibiu tódalas ordes a título da capelanía de Nosa Señora da Concepción da parroquia de Codeseda; aínda que acadou o subdiaconado e o diaconado na diocese de Tui, onde se vira obrigado a refuxiarse a causa da revolución. Morreu aos 80 anos, sendo sepultado o seu corpo o 27 de xuño de 1907.

Xoán Igrexas Eirín. Patrimonista do lugar de Currelos que pretendeu tódalas ordes entre 1855 e 1862.

Xosé Vilas Fragoso. Do lugar de Marcenlos, entre 1856 e 1863 conseguiu tódalas ordes a título de patrimonio. No 1878 actuaba como coadxutor de Santiago de Tabeirós.

Francisco Sieiro Vallexo. Ou cos apelidos Sieiro Castro. Do lugar de Vilaboa, en 1857 quería ordearse de prima tonsura; orden que acadou, falecendo con ela en agosto de 1859.

Manuel Vilas Fragoso. Presbítero natural de Marcenlos e morto en Compostela aos 36 anos de idade: foi soterrado o 18 de decembro de 1861. Malia non testar, declarara que desexaba 200 misas. Asistiron ao funeral os sacerdotes de que se compoñía a irmandade deles establecida en San Xurxo de Cereixo.

Domingos Antón Picallo Riba. Patrimonista do lugar de Xubrei, na década 1861-1871 acadou tódalas ordes.

Xenaro Torre Castro. Natural de Santo Isidro de Montes, obtivo as ordes sacras entre 1862 e 1868 e foi ecónomo de Codeseda entre 1870 e 1877.

Manuel Souto Ulla. Do lugar de Xubrei, conseguiu a tonsura en 1861; e nos anos 1872 e 1873 as restantes ordes a título de patrimonio.

Miguel Sieiro Castro. Do lugar de Vilaboa, recibiu as ordes sacras entre 1861 e 1871 con bens patrimoniais.

Xosé María Rodríguez Gómez. Patrimonista do lugar de Xubrei que recibiu tódalas ordes entre 1861 e 1873.

Martiño Vilas Fragoso. Patrimonista do lugar de Marcenlos que obtivo tódalas ordes entre 1861 e 1878.

Darío Vaamonde Castro. Natural de Codeseda, solicitou a tonsura no 1861.

Ramón Ribas Cangas. De San Xoán de Saídres (diocese de Lugo) malia que residente en San Xurxo de Codeseda, na década 1864-1874 recibiu as ordes sacras a título de suficiencia.

Xosé Souto Igrexas. Do lugar de Currelos, entre 1870 e 1875 conseguiu as ordes sacras a título de suficiencia. Foi párroco de San Pedro de Muros e morreu en 1922, recibindo sepultura o 11 de abril.

Manuel Garrido Cortes. Do lugar de Quintas, entre os anos 1871 e 1876 obtivo tódalas ordes a título de suficiencia.

Serafín Eirín Cortes. Natural de Codeseda, en 1875 e 1876 conseguiu tódalas ordes a título de suficiencia.

Manuel Castro Ballesteros. Fillo dos veciños de Codeseda don Xosé Castro Cortes e dona Carme Ballesteros Xil que acadou tódalas ordes no período 1875-1880 a título de patrimonio.

Manuel Ermida García. Do lugar da Grela, entre 1875 e 1882 recibiu as ordes sacras a título de suficiencia.

André Souto Carbón. Nacido no lugar de Vilar de San Martiño de Callobre o 6 de xuño de 1857, era fillo de Pascual Souto Rebolo e de Manuela Carbón Porto. Acadou tódalas ordes entre 1877 e 1881 a título de suficiencia e exerceu como párroco de Codeseda desde 1905 até 1933. Sendo cura e arcipreste de Tabeirós no ano 1909, organizou unha peregrinación de todo o arciprestado a Compostela con motivo do Ano Santo, sendo noticia nos xornais da época. En tempos deste párroco fíxose para a igrexa parroquial de Codeseda o altar maior co seu baldaquino, coas

imaxes de San Xurxo no centro e nos laterais as de San Xosé e a Virxe das Dores, polo escultor santiagués Maximino Magariños no ano 1910. En 1924 mercou un harmonio cun custo de 2.200 pesetas. E no 1929 instalou a luz eléctrica na igrexa parroquial. No ano 1928 tiña de coadxutor da parroquia a Mariano Souto Carbón. Finou en Codeseda o 25 de febreiro de 1933, sendo sepultado no camposanto parroquial.

Xosé Ruzo Campos. Do lugar de Barro, ordeárono de coroa en 1880; de grados menores en 1882; e no 1883 pretendeu o subdiaconado.

Manuel Cabada Sieiro. Do lugar da Grela, intentou conseguir a tonsura en 1882 e 1883.

Xosé Garrido Cortes. Natural de Codeseda, en 1884 quixo ordearse de coroa.

Benigno Cortes García. Do lugar de Quintas, solicitou as ordes sacras a título de suficiencia no período 1887-1890.

Agostiño Salgado Rodríguez. Fillo dos veciños de Codeseda don Pedro Alcántara Salgado Bouzas e dona Carme Rodríguez Arias, nos anos 1889 e 1890 conseguiu as ordes sacras a título de suficiencia.

Manuel Castro Rodríguez. Do lugar de Fontenlo, no período 1890-1893 solicitou tódalas ordes a título de suficiencia.

Antón Rodríguez Souto. Natural de Santo André de Souto, onde naceu o 12 de outubro de 1868 de Xosé Rodríguez Penela e Dominga Souto Picallo, obtivo a tonsura en 1890 e parece que as demais ordes na diocese de Yucatán (México), onde foi párroco de San Francisco de Asís de Telechaque. En Codeseda exerceu como ecónomo entre 1933 e 1938. Finou en Souto o día 11 de abril de 1955, sendo soterrado no cemiterio da devandita parroquia.

Manuel Álvarez Vaamonde. Natural de Codeseda, obtivo tódalas ordes no período 1890-1895: primeiro a título de suficiencia e desde 1894 como capelán coadxutor da capelanía de Nosa Señora da Consolación e Concepción de Santiago de Tabeirós. O 12 de decembro de 1910 foi sepultado o seu corpo.

Manuel Eirín Ribas. Do lugar de Abragán, no intervalo 1890-1895 recibiu as ordes sacras a título de suficiencia.

Francisco Xosé Igrexas Vilaboa. Do lugar de Currelos, en 1890 solicitou a tonsura.

Xosé Carbón Rodríguez. De San Xurxo de Codeseda, no período 1892-1894 solicitou tódalas ordes a título de suficiencia.

Manuel Fontes Cabada. Do lugar de Currelos, nos anos 1894 e 1895 pretendeu tódalas ordes a título de suficiencia. Residira en Madrid tres anos con motivo do servizo militar.

Manuel Andión Fraíz. Do lugar da Bugalleira, en 1900 e 1901 obtivo as ordes sacras a título de suficiencia.

Manuel Eirín Cadavid. Nacido o 21 de febreiro de 1877 no lugar da Devesa, era fillo de Xosé Eirín Pena e de Margarida Cadavid Varamonde, *propietarios*. No intervalo 1899-1901 pediu tódalas ordes a título de suficiencia e nos anos 1904 e 1905 exerceu como ecónomo en Codeseda. Entrou a servir como párroco de Muxía en maio de 1921 e alí foi o impulsor da devoción moderna da Virxe da Barca, feito que culminou en 1947 ca coroación canónica. Promoveu tamén a construción das dúas torres do Santuario de Nosa Señora da Barca en 1958 –avalado economicamente polo veciño da vila don Romualdo Bentín–, encargando o proxecto ao arquitecto P. Estellez. A beizón das torres e campás tivo lugar o 29 de setembro de 1959. Don Manuel Eirín fixo moitas máis obras de mellora no santuario, revelándose como un impulsor incansable da súa freguesía e alentando a devoción á Virxe. Canda o seu pasamento, o día 7 de marzo de 1969, aconteceu unha gran manifestación de loito, sendo trasladados os seus restos para que ficasen no interior do santuario de Nosa Señora da Barca.

Constante Souto Barros. Natural de San Lourenzo de Moraña, onde foi bautizado o 16 de abril de 1889, era fillo de Xosé Souto Vila-verde e de María da Concepción Barros Barros, veciños do lugar de Soar. Tiña cinco irmáns chamados Ramón, Concepción, Dorres, Severino (que foi director espiritual do Seminario Conciliar de Santiago) e Ernesto. Obtivo tódalas ordes entre os anos 1909 e 1914 a título de suficiencia e detentou os beneficios curados de Dordaño, Ribela e Codeseda. A esta última parroquia chegou en 1940, e durante os dez anos que permaneceu nela fixo obras de importancia na igrexa: fixo instalar o piso e a balaustrada da

tribuna, varios candeleros eléctricos, pintura de imaxes, adquisición dun Via Crucis, etc. Foi crego moi querido polos fregueses, elaborando numerosos informes favorables aos perseguidos pola ditadura franquista. Finou en Codeseda o 18 de xuño de 1952, cando contaba 62 anos de idade, e está soterrado diante da porta da igrexa. Con motivo do 25 aniversario do seu pasamento celebrouse na parroquia un solemne funeral o 20 de xuño de 1977.

Xoán Basteiro Igrexas. Do lugar de Currelos, no período 1917-1920 obtivo tódalas ordes a título de suficiencia.

Xosé Quintillán Fraiz. Natural de Codeseda, conseguiu tódalas ordes a título de suficiencia entre 1917 e 1920.

Xoán Igrexas Bergueiro. Do lugar de Marcenlos, no trienio 1917-1919 acadou as ordes sacras a título de suficiencia.

Manuel Andión Igrexas. Do lugar de Currelos, entre 1919 e 1921 recibiu as ordes sacras a título de suficiencia.

Xurxo Vázquez Fernández. Bautizado en Santa Uxía de Ézaro (onde o seu pai don Manuel Vázquez Xil, orixinario Codeseda, dirixía as obras da central hidroeléctrica), conseguiu tódalas ordes a título de suficiencia entre 1921 e 1926.

Benigno Cortes Quibeo. Natural de Codeseda, recibiu as ordes sacras a título de suficiencia entre 1924 e 1927.

Ignacio Triñáns Fariña. Natural de Santa Mariña de Cambados, onde naceu o 25 de setembro de 1900, era fillo de Xesús Triñáns Fernández e de Asunción Fariña Portas. Recibiu tódalas ordes entre 1924 e 1926 e exerceu como párroco en Codeseda desde 1953 até o 1957. Nese período realizou diversas compras de obxectos para o culto, restaurou a pintura do retablo da Inmaculada e Santo Antón, encargou a fabricación dun pórtico na entrada da igrexa... Percorreu como capelán, ecónomo e/ou reitor diversas parroquias: Portas, Mourente, Dorrón, Sanxenxo... rematando a súa labor de crego en Sisán. Faleceu na residencia de anciáns de Cambados o 28 de agosto de 1975 e está soterrado no camposanto desa vila.

Xoán Míguez Igrexas. Do lugar de Marcenlos, no período 1933-1935 pretendeu tódalas ordes a título de pensión patrimonial.

Manuel Severino Troitiño Mariño. Nacido no lugar de Cobas da parroquia de San Martiño de Forcarei o 13 de setembro de 1909, era fillo de Manuel Troitiño Roscado, natural de Santo Amedio de Millarada, e de María Esperanza Mariño López, natural de Forcarei. Recibiu tódalas ordes a título de pensión patrimonial entre 1934 e 1937 e exerceu como ecónomo en Codeseda desde 1938 até 1940. No 1954 foi nomeado cóengo da catedral de Santiago, onde tomou posesión o día 16 de xuño dunha canonxía con carga de secretario capitular. Chegou a notario maior da Curia Diocesana e desenvolveu o oficio de vogal da Xunta de Prensa Católica. Celebrou misa na capela privada do Hostal dos Reis Católicos o día 4 de abril de 1971 para o Xefe do Estado, o Xeneralísimo Franco, e a súa dona. Con data de 19 de decembro do mesmo ano celebrou misa na capela maior da catedral con motivo de gañar o xubileo a infanta dona Margarida. Publicou o libro titulado “*La bula Apostolici Ministerii en Santiago*” (CSIC, Salamanca 1952) e no ano 1954 participou nun documental titulado *Misa en Compostela*. Faleceu no hospital Xil Casares de Santiago o 18 de xaneiro de 1994.

Anastasio Fernández Alonso. Naceu en Cármenes, provincia de León, o 23 de agosto de 1910 e exerceu como párroco en Codeseda desde 1957 até 1958. Faleceu na Residencia de anciáns de Betanzos o 24 de setembro de 1999.

Xesús López Souto. Natural do lugar de Soar de San Lourenzo de Moraña, onde nacera o 11 de decembro de 1919, era fillo do perito agrícola Serafín López Fidalgo e de Concepción Souto Barros. Recibiu tódalas ordes entre 1945 e 1947 e exerceu de coadxutor da parroquia e de ecónomo durante seis meses en 1952. Tamén estivo como párroco de San Martiño de Laxe. Finou en Moraña o 6 de febreiro de 1998.

Xosé María Barreiro Paz. Fillo de Emilio Barreiro Varela e de Esperanza Paz Cardesín, veciños do lugar de Loureiro da parroquia de Santa María de Dúas Igrexas, onde naceu o día 10 de marzo de 1923. Obtivo as ordes sacras entre 1948 e 1950 e foi párroco en Codeseda durante máis de medio século: desde 1959 até 2013. Cómpre suliñar as reparacións e obras que se executaron

baixo o seu reitorado: nova instalación eléctrica, restauración da imaxe da Virxe do Rosario, piso novo na tribuna... . No ano 1962 ampliou o camposanto e entre os meses de agosto a decembro de 1972 foi responsable das obras na ousia románica, rematando en pedra (pedra dos pendellos e antigas banquetas da feira de Codeseda) parte da cabeceira da nave da igrexa. No ano 1987 dispuxo restaurar a esfera do reloxo do templo. En 1996 mercou a imaxe de Santa Rita. No ano 2006 adquiriu un alpendre en ruínas que se atopaba na carballeira da Feira. No mes de outubro de 2009 fixo instalar un reloxo electrónico na igrexa parroquial. Revisou as tomas de terra dos pararraios da igrexa e do santuario de Nosa señora de Guadaupe... .

Rubén Diéguez Gutiérrez. Nacido en San Xoán de Vilanova- Lalín o 12 de maio de 1979, fillo de Rubén Diéguez Albore de María do Carme Gutiérrez Gómez, Ordenouno diácono o Arcebispo D. Julián Barrio o día 1 de xullo de 2012 e presbítero o día 7 de xullo 2013 por D. José Diéguez Reboredo, bispo emérito de Tui e Vigo, xa que o arcebispo D. Julián Barrio estaba ingresado no hospital igual que súa nai, que tampouco puido estar na ordenación do seu fillo. O Primeiro que fixo D. Rubén despois da ordenación foi ir ó hospital a visitar a súa nai, dona María do Carmen e ó arcebispo D. Julián Barrio.

Dinos este excelente crego que ten a triste honra de ser o sacerdote da diocese de Santiago de Compostela que máis parroquias ten ó seu cargo, un total de doce: Santa María de Olives, Santa Baia de Pardemarín, Santa Cristina de Vinseiro, San Xurxo de Cereixo, Santa Mariña de Ribela, San Xoán Evanxelista de Meavía, San Xoán Bautista de Liripio, San Lourenzo de Sabucedo, Santa María de Nigoi, Santo André de Souto, San Miguel de Arca e San Xurxo de Codeseda. Ademáis de seis capelas e o Santuario da Virxe de Guadalupe de Codeseda.

Este novo reitor recuperou a procesión da Virxe da Guadalupe da Grela, que levaba mais de medio século sen celebrarse: as imaxes saen desde Codeseda portadas por devotos e internándose no monte por camiños forestais fan o encontro ca Virxe de Guadalupe no alto da Cruz. Logo, en procesión, van todos cara

ao santuario da Grela. Recuperou tamén a festividade do Corpus, na que as mulleres elaboran unha alfombra de flores dentro do templo parroquial e no adro. Tamén dotou ao santuario de Nosa Señora de Guadalupe e á igrexa de equipo de son e outros aditamentos. É o primeiro párroco do que se ten constancia que celebra a misa en galego con regularidade... por moitos anos.

Consideracións finais e análise estatístico

Chegados a este punto é momento de concretar algunhas cifras que nos acheguen á realidade estatística do clero en Codeseda e da súa evolución temporal; para o que imos recorrer tamén á comparación con outras parroquias circunveciñas. Polo de pronto adiantaremos que a gráfica de evolución de ordeados entre 1620 e 2019 debuxaría unha parábola ascendente con cumios acusados até segunda metade do século XVIII, desplomándose de forma irrecuperable a partir do XIX até chegar hoxe aos seus mínimos históricos: basicamente o mesmo comportamento que tería de construíla con datos de clérigos de calquera das parroquias do arcebispado, salpicada de avatares históricos –crises alimentarias de mediados do XVIII ou situacións como a guerra de 1809 contra os franceses, por exemplo– que orixinan descensos puntuais no número de aspirantes.

Podemos concluír que o número total de persoas orixinarias da parroquia de Codeseda que obtiveron ordes sagradas da Igrexa Católica Occidental entre os anos 1649 e 1951 foi de 79 individuos, sendo o momento de maior intensidade nas ordeacións o século XVIII (ao igual que no resto de Galicia). Dos 79 aspirantes a ordes chegaron a presbíteros 48. E do total dos que conseguiron ordes maiores (subdiáconado, diaconado ou presbiterado), unicamente 3 en todo ese tempo o fixeron a título de beneficio ou coenxía; 5 lograron mercé a capelanías (das que a parroquia contaba nese período cando menos con 3, como dixemos arriba); 18 baixo a figura de *suficiencia* a partir de finais do século XIX; e 27 deles empregaron bens para constituír patrimonio. É pois, con diferenza, o grupo dos patrimonistas o máis numeroso; o que nos levaría a pensar na importancia que na parroquia tiñan os labregos acomodados, que podían permi-

tirse unha educación básica, primeiro, para algúns dos seus fillos e a detración de parte dos seus bens (ou do excedente dos mesmos, ficticia ou aparente os máis dos casos), despois, para procurarlles ordes sagradas. Sería revelador un estudo en fondura sobre a produtividade da parroquia e a importancia dos diferentes cultivos ao longo do chamado Antigo Réxime, alén das palabras de Pascual Madoz no século XIX:

produce maíz, centeno, menudo, algún trigo, mijo, patatas y otras legumbres, mantiene ganado vacuno, mular, de cerda, lanar y cabrío. Hay caza de liebres, perdices y conejos, animales dañinos y pesca de truchas. Industria, además de la agrícola se cuentan cinco molinos harineros y los vecinos se dedican a la cantería en varios puntos de Galicia.³⁴

Debemos ter en conta neste análise, a maiores, a vitalidade da parroquia dentro da zona, xa que nela se celebraban desde antigo dúas concorridas feiras os segundos e cuartos domingos de cada mes, á beira da estrada que unía Codeseda ca vila de Pontevedra e do camiño tradicional que levaba de Cerdedo a Compostela. E que A Estrada non alborexou como vila até o ano 1859, cando se lle concedeu tal distinción mediante Real Decreto.

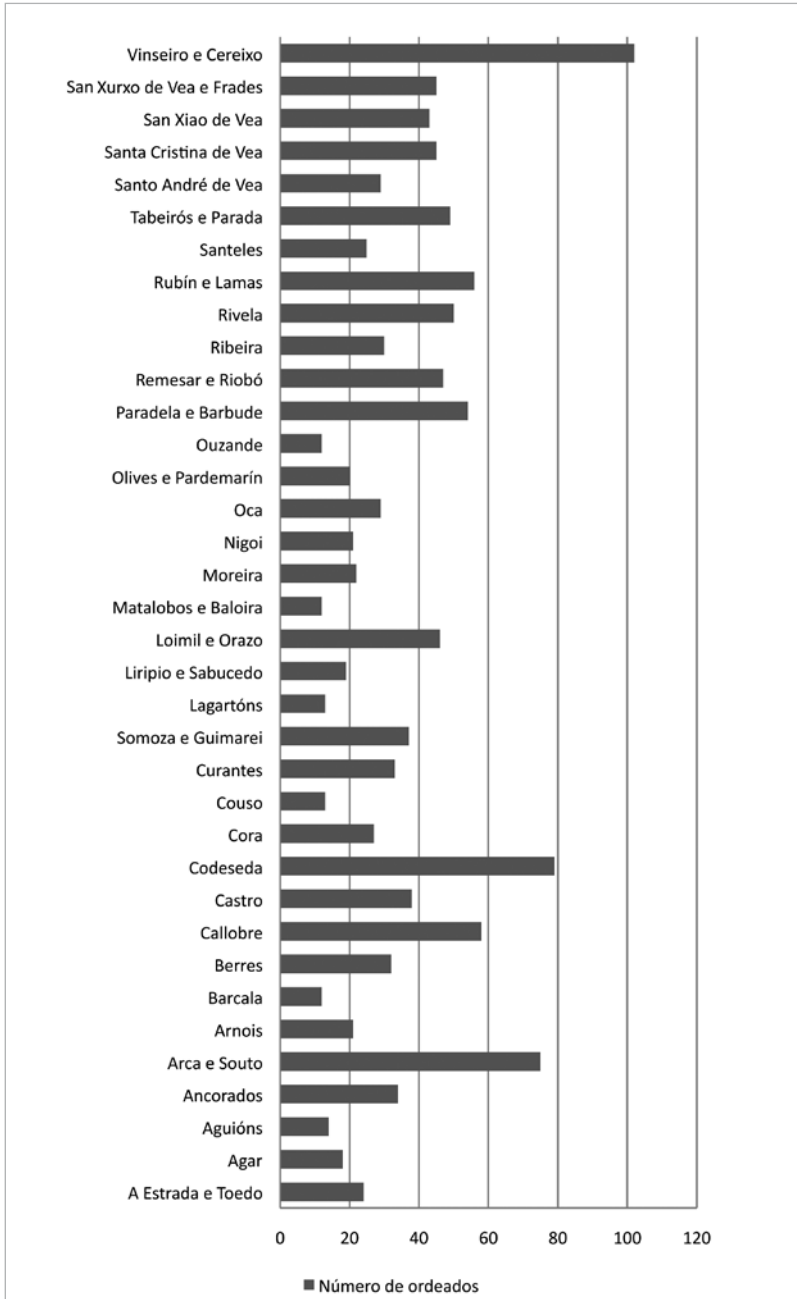
Se facemos unha gráfica comparativa ca parroquia de Codeseda entre outras da mesma zona e concello, observamos a situación punteira que ostenta en canto a número de ordeados (ver gráfica 1):

De forma simplificada poderíamos pensar que a extensión da parroquia resulta un factor determinante, dado que é a maior do concello en canto a superficie: unha maior dispoñibilidade potencial de recursos (agrarios e forestais, fundamentalmente) orixinaría un maior pulo demográfico que se traduciría (sobre todo no século XVIII, ca axuda e despegue de novos cultivos americanos, coma o millo) nun número máis elevado de aspirantes a ordes sacras (ver gráfica 2).

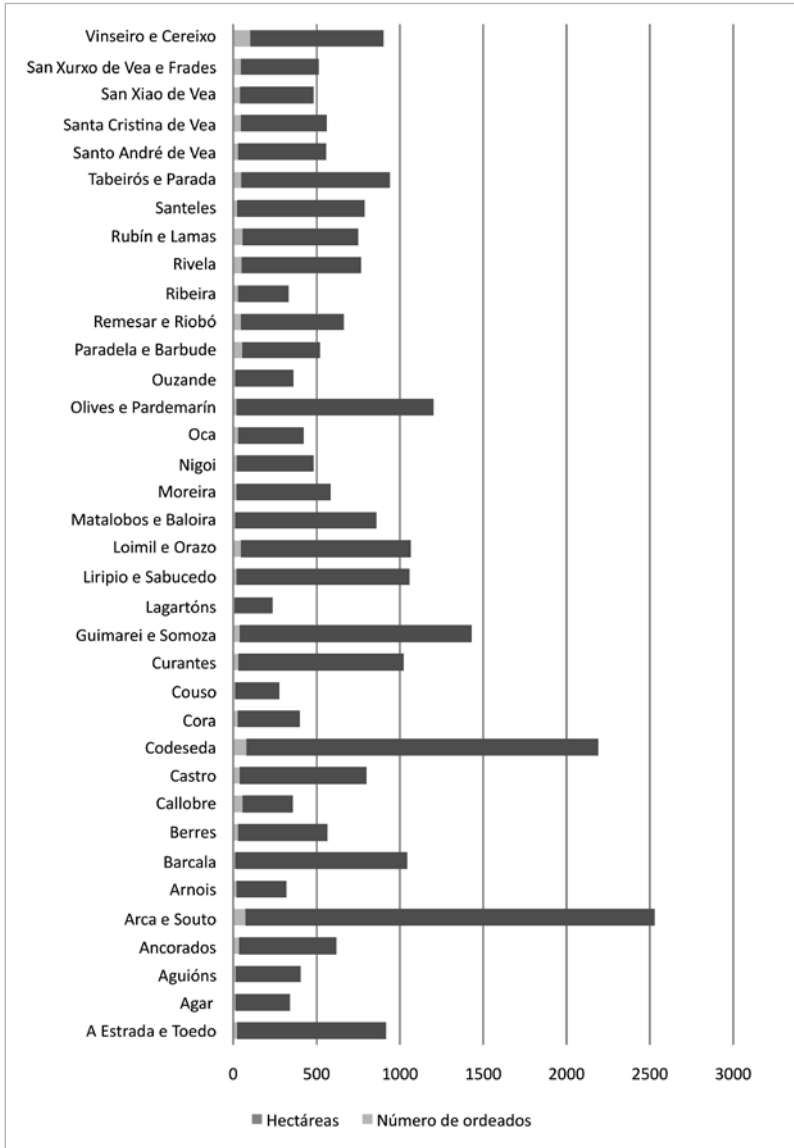
Mais debemos ampliar o espectro de posibilidades e contemplar –por exemplo– outros factores medioambientais, como a presenza dunha hidrografía privilexiada encabezada polo río Umia e os regatos da Grela, de Barro, das Forcadas, das Quintas, dos Fornos... Á

34 Madoz, Pascual. *Diccionario geográfico, estadístico e histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid, 1845-1850.

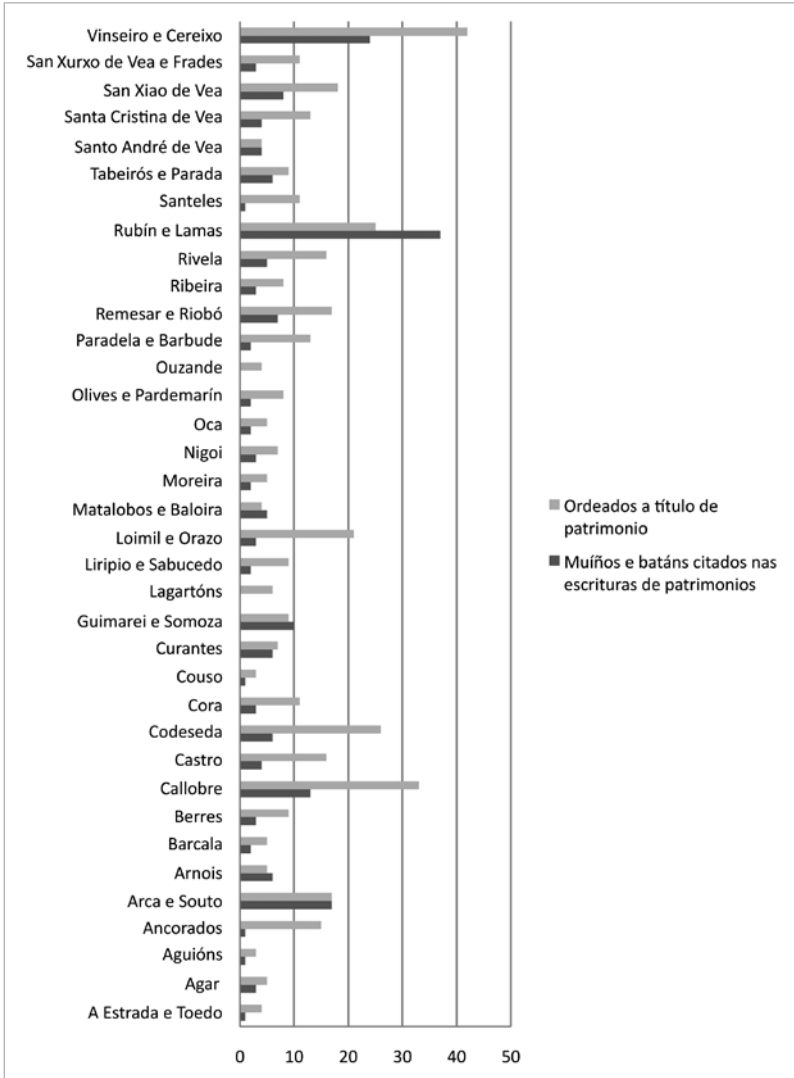
Gráfica 1. Número de ordeados por parroquias

Gráfica 2. Número de ordeados en relación á extensión das parroquias

Gráfica 3. Relación entre o número de ordeados e o número de muíños por cada parroquia

Vello muíño no río das Quintas.

vista da seguinte gráfica apreciaremos o cando menos incompleto que podería resultar circunscribirmos a un enfoque sinxelo e unidireccional, pois unha elevada porcentaxe de patrimonistas contaban con muíños e batáns entre os bens que empregaron para acceder ás ordes maiores (ver gráfica 3).

En concreto case un 20% dos patrimonios da parroquia conteñen enxeños hidráulicos. E se nos poñemos en mans da cega estatística, e tendo en conta que unha das tres capelanías instituídas na parroquia se beneficiaba tamén dun muíño, colexiriamos que unha terceira parte destas fundacións dependía en boa medida destes artefactos. Esta porcentaxe de ordeados a título de patrimonio e enxeños hidráulicos dispárase noutras freguesías do concello, asimesmo privilexiadas pola hidroloxía: ollemos os casos das de Arca e Souto, Rubín e Lamas, Callobre...

E aínda nos restaría por analizar a importancia dos recursos forestais na constitución de patrimonios: plantacións de carballos e castiñeiros primeiro (para aproveitamentos de madeira de froito) e despois do século XVIII introdución de piñeiros e outras especies. Ou dos vitícolas. Ou rastrexar as produtividades do terreo incul-

to e os seus rendementos nas economías labregas. Por non falar da relevancia que tiveron certos oficios, coma o dos canteiros, na xeneración de clérigos: moitos aforros conseguidos con esta profesión foron investidos en procurarlles estudos e carreira a familiares. Este gremio aportou de forma continuada membros ao clero parroquial; sobre todo en zonas xeográficas concretas –como a chamada Terra de Montes– nas que o traballo da pedra era unha tradición familiar: Xosé Suárez Fernández, de Santo Isidro de Montes, fillo do canteiro Nicolás Suárez e neto do *mestre de cantería* Antón Suárez, obtivo todas as ordes como patrimonista entre 1875 e 1877. Parece lóxico pensar (vendo o que acontecía noutras parroquias próximas) que parte do excedente monetario conseguido mediante o desenvolvemento estacional e migratorio deste oficio se encamiñou a proporcionar cregos á Igrexa: no 1882 o veciño de Santa Mariña de Ribela Manuel Picallo confesa para acceder ao subdiaconado

que aunque es cierto que en su niñez se dedicó a la profesión de cantero, también es cierto que el producto de sus sudores y trabajos lo empleó en dar carrera eclesiástica a un hermano hoy presbítero y coadjutor de Salcedo, sacerdote ejemplar.

Todo un cúmulo de factores e circunstancias que poderían explicar a relevancia na zona de parroquias como Codeseda no que atinxe á xeneración de reitores parroquiais, capeláns e ordeados de todo tipo ao longo das denominadas Idade Moderna e Contemporánea, por riba doutras da mesma comarca. E arroxar algo de luz sobre este mecanismo de supervivencia de parte das clases favorecidas do denominado Antigo Réximen, a súa tendencia global, territorial e social. Restan aínda por elaborar para conseguilo mapas e relacións de clérigos por veciño que revelen, por exemplo, os territorios de maior concentración dos primeiros e expliquen se é debida ao aumento de patrimonistas e capelanistas (categorías máis frecuentes en comarcas do interior de Galicia con maiores explotacións, gandería extensiva...) e a relación destes ca frecuencia de vínculos e morgados que favorecerían o acceso á clerecía de algún fillo.

Fontes arquivísticas e persoais

- Arquivo Catedralicio de Santiago (A. C. C.).
 Arquivo Diocesano Santiago Compostela (A. H. D. S.).
 Reverendo don Dositeo Valiñas Fernández, crego de Ribadumia.
 Reverendo don Rubén Diéguez Gutiérrez, crego de Codeseda.
 Rexistros Civís de Betanzos, Cambados, A Estrada, Focarei, Lalín e Moraña.

Fontes bibliográficas

- BARREIRO MALLÓN, B. “Sínodos, pastorales y expedientes de órdenes: tres indicadores de la religiosidad en el N. O. peninsular”. En: *I Congreso sobre Religiosidad Popular*. Sevilla, 1987.
- BARREIRO MALLÓN, B. “El clero de la diócesis de Santiago: estructura y comportamientos (siglos XVI-XIX)”. En: *Compostellanum*, vol. xxxiii (1988). Págs. 469-507.
- Constituciones Synodales, del Arçobispado de Sanctiago, hechas por el Illustrisimo y Reverendissimo Señor Don Francisco Blanco, Arzobispo de la Sancta Yglesia de Santiago. En la Sancta Sínodo, que su Señoría Illustrissima celebró a cinco días del mes [...] de 1576 [...]. Santiago: Luys de Paz, 1601 (2ª ed.).
- DELUMEAU, Jean. *El catolicismo de Lutero a Voltaire*. Barcelona, 1973.
- El Sacrosanto y Ecuménico Concilio de Trento*, traducido al castellano por Don Ignacio López de Ayala. Madrid: Imprenta Real, 1785.
- FERRERES, Juan B. *Instituciones Canónicas con arreglo al Novísimo Código de Pío X, promulgado por Benedicto XV y a las prescripciones de la disciplina española y de la América Latina*. Barcelona, 1920. 2 vols. (3ª ed. corregida y aumentada).
- FRANCO y ORTIZ, José Mª; BRAVO y TUDELA, Antonio. *Novísima legislación comentada sobre capellanías colativas de sangre, y fundaciones análogas*. Madrid, 1868.
- GARCÍA ORO, José. *Cisneros y la reforma del clero español en tiempos de los Reyes Católicos*. Madrid, 1974.
- GOLMAYO, Pedro Benito. *Instituciones del Derecho Canónico*. 3ª ed., t. I. Madrid, 1870.
- GONZÁLEZ RUIZ, Manuel. “Las capellanías españolas en su perspectiva histórica”. En: *Revista Española de Derecho Canónico*, vol. 5, nº 14 (1950). Páxs 475-501.
- Guías da Arquidiocese de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela. Imprenta del Seminario Conciliar Central. 1965-2000.
- HOYO, Jerónimo del. *Memorias del Arzobispado de Santiago*. Santiago de Compostela, 1971. (Edición preparada por Ángel Rodríguez González e Benito Varela Jácome.
- IGLESIAS ORTEGA, A. “Los expedientes de limpieza del Archivo Catedralicio de Santiago de Compostela: un elenco de canónigos compostelanos”. En: *Compostellanum*, vol. XLV, números 1-2 (xaneiro-xuño do 2000).

- IGLESIAS ORTEGA, A. *El cabildo catedralicio de Santiago de Compostela en el siglo XVI: aspectos funcionales y sociológicos de una élite eclesiástica*. Santiago de Compostela, 2010.
- MADOZ, Pascual. *Diccionario geográfico, estadístico e histórico de España y sus posesiones de ultramar*. Madrid, 1845-1850.
- Nomenclátor del Personal Eclesiástico del Arzobispado de Santiago de Compostela en abril de 1876*. Santiago de Compostela, 1876.
- PÉREZ RODRÍGUEZ, F. “San Jorge de Codeseda: un monasterio femenino bajo-medieval”. En: *Studia Monastica* nº 33, fasc. 1, 1991.
- PORTELA PAZOS, S. *Decanologio de la S. A. M Iglesia Catedral de Santiago de Compostela*. Santiago de Compostela, 1944.
- PORTO RICO, Damián. “Inventario de ermidas, capelanías e obras pías da Estrada (1567-1959)”. En: *A Estrada. Miscelánea histórica e cultural*. Vol. 10 (2007). Páxs. 187-284.
- SÁ BRAVO, Hipólito de. *El Monacato en Galicia*. Vol. I. A Coruña, 1972.